تجلی اصالت اسلامی در مساجد قدیمی کرمان

[ندا بنی اسدی]

در صدر اسلام و در روزهای آغازین هجرت به مدینه منوره، پیامبر اکرم (ص) اقدام به ساخت مسجد کرد و این بنای مقدس به عنوان پایگاه و محل تجمع مردم و ساماندهی سیاست های جامعه در آن زمان مورد توجه قرار گرفت. در پی آن، تصمیمات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و دینی مردم در مسجدصورت می گرفت و در واقع مسجد به عنوان محور حرکت های فرهنگی، اجتماعی و دینی آن دوران محسوب می شد. امروزه هم مسجد جایگاه خود را حفظ کرده است و رمز ماندگاری مساجد با بعدی اجتماعی و دینی بر اساس حضور و وجود روحانیون شکل می گیرد. مساجد نه تنها به عنوان پایگاه هایی برای عبادت و شکرگزاری خالق هستی کارایی دارند بلکه در بسط و گسترش مسائل اجتماعی جامعه سازنده و نیز به عنوان نهادهای دینی و اجتماعی در ارتقای آگاهی های عمومی و اطلاع رسانی به مردم نقشی اساسی به عهده دارند، بنابراین عملکرد مناسب آنها در رشد فرهنگی و معنوی قشرهای مختلف جامعه بسیار تأثیر گذار خواهدبود.

توجه به معماری مساجد یکی از عوامل مهمی است که در جذب افراد و بخصوص جوانان به سوی این مکان مقدس می تواند تأثیر گذار باشد. مسجد به عنوان یک بنای مذهبی و فضای پرستشگاهی در طول تاریخ هنر اسلامی همواره عالی ترین نمونه های معماری و تزئین را داشته و فضایی مقدس بوده است که مومنان آن را از فضای دنیوی پیرامون خود متمایز دانسته و معتقد بوده اند که این مکان با جایگاه قدسی می تواند بر معنای حرکت و کلمات انسان بیفزاید. نکته قابل توجه در معماری مساجد این است که معماری این بناها با بهره گیری از کلام وحی و با تکیه برنیازهای معنوی فطرت انسان بنا نهاده شده اند، از این رو هر انسانی از هر کجای این کره خاکی جذب زیبایی های ظاهری و معنوی معماری این اماکن می شود. جلوه های بسیاری از معماری و هنر در مساجد دیده می شود که این معماری و هنر آمیخته با مهندسی، گچبری، آجرکاری، موزاییک کاری، کاشیکاری، سفالگری، سنگ تراشی، مقرنس سازی، آیینه کاری، کنده کاری، منبت کاری، خاتم کاری، نگارگری، خوشنویسی، تذهیب، برتو پردازی، فضاآرایی و محوطه سازی ارائه می شود و هر یک به تنهایی نمونه هایی از هنرمندی های بی بدیلی است که در این مکان های معنوی انجام می شود.

گنبد، محراب، گلدسته، ستون و منبر هر یک به نوعی پیامی معنوی را منتقل کرده و نقشی اساسی در اتصال هر چه بهتر به خالق هستی دارند.

در مساجدی که امروزه در کرمان ساخته می شود به معماری اصیل مذهبی آنچنان که در مساجد بزرگ و قدیمی این شهر چون مسجد مظفری و مسجد ملک وجود دارد توجهی نمی شود ولی تلاش بر این است تا با استفاده از هنرمندان خبره ای که در این زمینه فعالیت می کنند گام های مفیدی در نوع معماری مساجد امروزی برداشته شود و از سبک معماری مساجد قدیم و سنتی کرمان از جمله مسجد مظفری، ملک، پامنار، گنجعلیخان، وکیل، چهل ستون و خواجه خضر به طور جدی بهره گرفته شود.

مسجد قدیمی کرمان در معماری شان ویژگی ها و امتیازات مثبتی دارند که توجه دقیق و به کاربردن این ویژگی ها در ساخت مساجد امروزی می تواند حال و هوای مساجد امروزی را هم نیز مانند مساجد قدیمی کند.

مقرنس کاری سقف مسجد گنجعلی خان با ایجاد نقاشی برروی گچ و کتیبه های گچی جلوه خاصی به مسجد داده و موزه ای از هنرهای کاشیکاری، نقاشی، گچ بری، خطاطی و مقرنس کاری است

مسجد جامع یا مسجد مظفری کرمان در کنار میدان مشتاقیه و ابتدای خیابان شریعتی واقع شده و یکی از زیباترین مساجد ایران است. براساس کتیبه سردر اصلی روز چهارشنبه شوال سال ۷۰۵ هجری قمری به دستور «امیر مبارزالدین مظفر» و استاد «حاج محمد یزدی» ساخت آن آغاز گردید و در اواخر سال ۷۵۵ هجری به پایان رسید. در قسمت غربی مسجد ایوانی است که بنای اصلی آن متعلق به دوره آل مظفر است ولی در دوره های بعدی الحاقات و تعمیراتی و مسجد صورت گرفته است از جمله تعمیرات و الحاقاتی که در دوره صفوی (شاه عباس دوم) انجام یافته، بخشی از بدنه محراب مسجد است. مسجد با نقشه ۴ ایوانی ساخته شده و دارای سردری رفیع و باشکوه، ایوان، شبستان، مناره و صحـــنی بسیار زیبا است. سردر بزرگ و بلند با کاشیکاری جالب آن، شباهت زیادی به مسجد جامع یزد دارد. در طرف دری که از خیابان مظفری وارد مسجد می شوند سنگی بسیار عالی و شفاف به دیوار نصب است که به سنگ آینه شهرت دارد. این مسجد از یک صحن به ابعاد ۲۷، ۸۴، ۶۶/۵۶ متر وچهار ایوان تشکیل شده که امروزصحن آن وسیعتر شده است. در ایوان ضلع غربی محراب بسیار عالی و زیبایی وجود دارد که حاشیه بالای آن از سنگ مرمر سبز با خطوط بسیار شیوا و دلنـــشین منقوش وحجاری شده است. ارزشمندترین قسمت بنا، کاشیکاری معرق محراب و سردرشرقی مسجد است. در این مسجد انواع کاشی های معرق، هفت رنگ ساده و چند رنگ کار شده است. ساختمان مسجد به سبک بناهای اسلامی وشامل ۳ ایوان بزرگ غربی (قبله)، شمالی و جنوبی است که در سردر غربی از آثار عهد صفوی است. مناره و گلدسته مسجد در زمان کریم خان زند ۱۱۷۶ هـ.ق مرمت یافته است. مسجد امام یـــــا مسجد ملک یکی دیگر از مساجد سنتی کرمان است که بزرگترین و قدیمی ترین مسجد کرمان و شاید ایران باشد که در جنوب شرقی شهر کرمان در حاشیه خیابان امام خمینی واقع شده است. این مسجد با بیش از ۹۰۰ سال سابقه نخستین مسجد جامع شهر بوده است که تا دوران آل مظفر و ساخت مسجد مظفری کرمان به عنوان هسته ای مرکزی، اجتماعات در آن برگزار می شده است. این مسجد که دارای ۱۰۱ متر طول و ۹۱ متر عرض است، ده ها و صدها بار شاهداجتماع مردم کرمان برای رفع ظلم بوده است. این مسجد از نوع مساجد ۴ ایوانی است که عظیم ترین آنها ایوان بزرگ ضلع غربی است و بقیه در شمال، جنوب و شرق مسجد قراردارند. در دیگر ضلع ها نیز شبستان هایی وجود دارد که معروفترین